

9. Розмаріца І. Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2004. URL: <http://www.disslib.org/linhvokohnityvni-osoblyvosti-komunikatsiyi-u-sferi-ekolohiyi.html>
10. Черняк Ю. І. Літературний дискурс як комунікативний феномен. *Держава та регіони*. 2014. № 4 (39). С. 16–20.
11. Янкович М. В. Поняття дискурсу в гуманітарних науках та визначення терміна «Дискурс» у лінгвістиці. *Науковий вісник Міжнародного університету*. 2015. № 15. С. 123–126.

ФУНКЦІЯ ЧАСОПРОСТОРУ В АСПЕКТІ ЖАНРОВОЇ МЕТАМОРФНОСТІ ЯК ФОРМА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ

Наместюк С. В.

*кандидат філологічних наук,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Вищій навчальний державний заклад
«Буковинський державний медичний університет»
м. Чернівці, Україна*

Часово-просторові координати визначають сюжетику художнього тексту. Усвідомлення авторського наративу та функціональних принципів персоносфери у вимірах часу і простору сприяє іманентній рецепції художнього твору. Звідси, важливим постає аналіз художньої природи часопростору, ознак і способів вираження в романі «Майстер і Маргарита» та в його романах-продовженнях.

Артикулював проблему часопростору М. Бахтін [1, с. 234–407.]. Проблеми часу та простору у художньому творі вперше вивчалися ще В. Проппом, згодом їй присвятили свої Д. Ліхачов, Ю. Лотман, В. Топоров та ін. [7; 8; 11]. Ю. Лотман, висвітлюючи ідею про «хронотоп» М. Бахтіна, виокремлює у складниках хронтопу три пункти: конкретний час створення, власне його існування та його деформації в уяві реципієнта [9, с. 14–285.].

Отже, якщо літературний «час» тяжіє до бінарності (художній час дійсності персоносфери та час рецепції твору), то звідси впливають певні різновиди його як художнього часу: *сюжетний, фабульний, соціально-побутовий, історичний, фантастичний, біографічний*. Крім того,

диференціюємо міфологічний, міфопоетичний та есхатологічний час, які фігурують у тексті М. Булгакова.

Рецептивні межі художнього тексту визначають і образні предмети, що його наповнюють, і його жанрова специфіка, і композиційна структура, система художніх образів, персонажі, що «маніпулюють» навіть жанровою специфікою тексту, утворюють специфічну персоносферу тексту – все це формує специфічний хронотоп. Так, Н. Копистянська дослідила взаємовплив часу і простору на літературні жанри. Вона аналізувала взаємозв'язок, котрий має й зворотну послідовність, а саме: хронотоп – жанр – жанрова система – художній напрям [4]. Цей умовивід вченої дає змогу виділити жанрові різновиди хронотопу, тобто типи часопростору, притаманні кожному жанру літератури: хронотоп роману, повісті, оповідання, балади, казки, драми тощо [4]. В даному аспекті слід звернути увагу й на те, що кожен літературний напрям вимагає використання особливого хронотопу, здатного розкрити і втілити його специфічні естетичні риси, програмовані жанровою специфікою тексту. Метаморфна природа жанру забезпечує його життєздатність в історичному дискурсі культури, про що пише О.В. Червінська, розглядаючи так званий жанровий потенціал тексту [12, с. 144–163]. Спираючись на актуальну концепцію Ж.-М. Шеффера про множинність жанрової логіки, дослідниця підкреслює, що «визначення жанрового ключа стає рецептивним узагальненням форми, сприяє виявленню можливих ресурсів тексту» [12, с. 144], що «конструктивність наративних нашарувань організації фабули постає в різноманітних жанрових проєкціях, зокрема в упорядкуванні похідної інтенції» [12, с. 150]. Приклад булгаківського роману «Майстер і Маргарита» в цьому плані яскрава ілюстрація «провокації» для наступного покоління митців слова.

М. Булгаков трансформував жанр роману завдяки багатоплановій композиції, деформуючи та переплітаючи сталі жанрові правила організації літературного хронотопу. Не змінюючи параметрів реального «топосу», письменник деформує притчу про Христа, дотримується тривимірності та створює анти-образ Воланда. В даному випадку письменник упередив зачатки загальних для постмодернізму інтенцій, а вже на рівні хронотопу змінив аксіологічні домінанти євангельської історії. Просторово-часові відношення в романі таємничі, змішані реальність та загадковість. З цього приводу вказував на роль системи символічних образів у мотивації незвичного хронотопу «Майстра і Маргарити» А. Кораблев [5, с. 94], фіксував цей момент й А. Волков [3, с. 107–108]. Відповідно, «безмежність» хронотопу, де Воланд та його місія вводить відчуття нескінченності далеко за межі твору, підкреслював А. Басков, висновуючи, що «сюжетика роману потенційно-циклічна. Роман – це виток вічності» [1, с. 76–76].

Роман М. Булгакова метаморфізує часопросторову практику класичного жанру, контамінуючи різні часи в конкретному просторі. Йому притаманна певна подієва вибірковість, традиційні часово-просторові координати встановлюють межі можливих у конкретній трансформації перипетій сюжету або інтерпретацій образу. Сюжет про Понтія Пілата витримано в рамках специфічного (містичного) хронотопу, сюжет роману про Майстра вміщується в три дні, а історія в романі не починається з нової сторінки – вона просто продовжується. Саме в даному контексті йдеться про те, що М. Булгаков «стояв біля витоків постмодерністського світосприйняття, характеризуючись поліфонізмом, іронічним ставленням до того, що постмодерністи називають «метаповідями», тобто володіє «пояснювальними системами» [10, с. 109–144].

Як правило, постмодернізм характеризується модифікацією архаїчних жанрів, утворюючи нові, похідні, «вторинні» (термін Є. Васильєва) форми. До того ж, запозичення традиційного матеріалу в наступних інтерпретаціях може переходити в зону іншого літературного роду. Відносно булгаківського «Майстра і Маргарити» це доволі часта практика.

Література

1. Басков А. В. Функциональность традиционного сюжетно-образного материала в романе М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита». *Питання літературознавства*. Чернівці, 1995. Вип. 1. С. 66–78.
2. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. *Вопросы литературы и эстетики*. Москва : Худож. лит., 1975. С. 234–407.
3. Волков А. Р. Слово про Булгакова. *Питання літературознавства*. Чернівці, 2002. Вип. 8. С. 107–108.
4. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів, 2005. 368 с.
5. Кораблев А. Мастер: Астральный роман. Донецк, 1997. Ч. 1. 164 с.
6. Лесскис Г., Атарова К. Путеводитель по роману Михаила Булгакова «Мастер и Маргарита». Москва : Радуга, 2007. 517 с. 140
7. Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы. Ленинград : Худож. лит., 1987. 624 с.